

ПРОСТОРНО-ФУНКЦИОНАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЈА УТВРЂЕЊА КУПИНИК У СЕЛО КУПИНОВО

Атар Купинова простире се у крајњем југоисточном делу општине Пећинци, на контакту алувијалне равни Саве и ниже лесне терасе. Граничи се са атарима Ашање на северу, Прогара на истоку и Обрежа на западу. Јужну границу купиновачког атара, према општинама Обреновац (атарима Кртинска, Скеле и Ушћа) и Владимирци (атару Прова) чини река Сава. Атар Купинова има површину од 8.120,44 ha и средњу густину насељености од 26 ст/km². Овако мала густина насељености последица је тога што је велики део атара Купинова под барама и непољопривредним земљиштем. Ту се налази и највећа мртваја у Србији, Обедска бара, и највећи меандар, Купински кут. Село је удаљено од центра општине, Пећинаца 31 km, а од центра Београда око 40 km.

Археолози тврде да је атар Купинова био одавнина насељен. На то указују многобројне ископине које воде порекло од времена неолита па све до данашњих дана. Поуздано се зна да је током 15. века на подручју Обедске баре егзистирало село Обеда, те да је расељено током 17. века. О постојању села Дреновац и Грабовци, током средњег века, сведоче једино имена потеса. Откривено гробље у врату Купинског кута, такође упућује на некадашње постојање насеља.

На основу историјских докумената поуздано се зна да је претеча данашњем селу Купиново био угарски град Купиник, а који се налазио на југозападној периферији, око остатака истоименог утврђења. Појам „град” који се везује за многа средњовековна насеља, представља насеље са утврђењем, способно за одбрану. Ако се узме у обзир да се у утврђењу налазио одређен број војника, а око њихове породице, занатлије и пољопривредни произвођачи, може се закључити да је епитет „град” које носи Купиник сасвим оправдан за једно средњовековно насеље. Такође, до почетка 15. века Купиник је носио титулу краљевског града. Године 1404. српски деспот Стефан Лазаревић, склопивши споразум са угарским краљем Сигисмундом, преузима старање о градовима: Земуну, Купинику, Сремској

Митровици и Сланкамену. Купиником су управљали и деспоти из породице Бранковића, Ђурађ, Вук Гргуровић, Ђорђе и Јован.

На град Купиник, данас подсећају остаци утврђења, најстарија црква у Војводини Св. Луке и обновљена црква манастира Обеда.

Остаци западне куле утврђења Купиник

Утврђење Купиник (Castrum regale Kuper) потиче с краја 14. века. Налази се у источном делу потковице Обедске баре. Као део ланца утврђења који се пружао дуж Саве и Дунава, служио је Угрима за обезбеђење јужне границе Краљевине све до 1521. године, када га Турци до темеља руше. Утврђење је правоугаоног облика са кулама на угловима, те представља типичан пример тврђаве готске епохе из тринаестог века. Лице утврђења широко је око 60 m. На њеном средишњем делу налазе се остаци и пете куле, кроз коју се улазило. Сматра се да је постојао и спољни прстен одбрамбених зидова. Утврђење је грађено од ломљеног камена и опеке, а после турског разарања није обнављано те се налази у веома лошем стању.

Храм Св. Луке се налази на југозападној периферији Купинова, педесетак метара источно од тврђаве, поред отоке Обедске баре, Вока. Више пута је обнављан, те је последњих векова континуирано био у функцији. Саградио га је деспот Ђурађ Бранковић 1456. године. Он је овим подручјем управљао од 1427. до 1456. године. Имао је три сина: Ђурађа (Гргура), Стефана и Лазара. Трагедија оца Ђурађа позната је по

томе да су му Турци заробили и ослепили два старија сина (Ђурађа и Стефана) 1441. године.

Православна црква Св. Луке

После смрти Ђурађа Бранковића 1456. године, деспотску титулу и управу над градом Купиник преузима 1465. године ванбрачно дете Ђурађа Гргура, Вук „Змај од Огња” или „Огњени Змај”. У народу је био познат по освајању Сребренице у Босни око 1476. године. Наиме, по освајању Шапца, које је извео угарски краљ Матија, Вук је кренуо на Сребреницу споредним путевима. Кретао се ноћу, неопажено, те кад је стигао надомак града, послао је 150 војника преобучених у турске одоре. Пошто се у то време у граду одржавао вашар, војницима није био проблем да се помешају са осталим становништвом. Кад се прочуло да Вук напада град, становништво је похрило да се склони унутар зидина. Том приликом су се и убачени војници инфилтрирали унутар утврђења, те спречили затварање градских капија. То је помогло Змај Огњеном Вуку да без потешкоћа освоји, опљачка и спали град. Тада је заробио око 500 Турака. У овом походу освојио је и Зворник где је рањен у ногу.

Црква Св. Мајке Ангелине, која је била у склопу манастира Обеда, обновљена је 2007. године а налази се у шуми „Купинске греде”, око 500 m северно од тврђаве, на локалитету „Манастир”.

Православна црква Мајке Ангелине

оснивачи манастира у Крушедолу, Максим мушког а Мајка Ангелина женског. Наредно помињање ове цркве потиче тек из 1723. године ка да је обновљена. Црква је била малих димензија, једнобродна, од храстове грађе и кровом од шиндре, са издвојеним звоником. Здање је до 1930. године толико пропало, да су мештани на њеном месту подигли капелу. Зуб времена је и њу „појео” тако да је на њеном месту почетком овог века никла нова, прелепа, једнобродна црква. О судбини манастира Обеда, чија је ова црква била саставни део, се још мање зна. Зна се да је он касније био експозитора манастира Фенек из суседног села Јакова.

По замонашену Ђорђевог, деспотску титулу преузео је његов брат Јован. Он је са својом мајком управљао Купиником до 1502. године. Пошто није имао мушке наследнике, титулу српског деспота преузео је нови муж Јелене, удовице деспота Јована, угледнији хрватски племић Иваниш Бериславић 1504. године. После смрти свога другог мужа, 1514. године, Јелена се бринула о Купинику све до великих турских похода, 1520. године. Са првим мужем Јелена је имала две ћерке, Марију и Јелену, а са другим два сина, Стефана и Николу. Пошто

По предању цркву је саградила Мајка Ангелина, ћерка арбанашког великаша Ђорђа Аријанита Комнена Топија Голема, и супруга Стефана Бранковића са синовима Ђорђем и Јованом, 1486. године. Саграђена је од дрвета и од делова брода са којим је Деспотица са синовима и мужевљевим моштима допловила из Будима а где је њен син Ђорђе преузео права и обавезе које је имала породица Бранковића према угарском краљу Матији. Црква је била посвећена Благовештењу. Такође, се сматра да се Мајка Ангелина замонашила у манастиру Обеда 1509. године, чији је ктитор био Ђорђе (Максим). Они су били и

су град Купиник раселили и спалили су Турци, 1522. године Јеленин син деспот Стефан се враћа и обнавља тврђаву Купиник. У другом турском походу 1526. године, тврђава је дефинитивно разорена и од тада се не обнавља нити се спомиње у писаним изворима.

Село Купиново се први пут помиње почетком 18. века, када су Турци протерани из Срема. Вероватно су их населили немачки колонисти у складу са политиком Марије Терезије. Број кућа се стално увећавао од 1733. када је било 63 куће до 1810 када се тај број попео на 177. Према попису из 2002. године село чине 689 кућа. Име овог новог насеља, неспорно потече од средњовековне тврђаве Купиник, а ово, како кажу мештани, од биљке купине која је овде била распрострањена.

Насеље се развило између Обедске баре на северозападу и Саве на југоистоку, односно на источној периферији некадашњег града. Тако да се црква Св. Луке налази на периферији насеља а не у центру као код већине војвођинских села. Пошто је Купиново на контакту алувијалне равни и ниже лесне терасе уоквирено је насипима. Дакле, на нову локацију насеља пресудно је имала утицај промена настала у речном току. Село је смештено у југоисточном делу свог атара и захвата површину од 124 ha. У физиономском погледу насеље има троугласт облик. Строги центар села се није оформио, већ се зграде јавно услужних делатности нижу дуж главне улице. Насеље има месну заједницу, месну канцеларију, амбуланту, осмогодишњу школу, полицијску станицу итд. Село је електрифицирано средином прошлог века а од 1970. године има јавни водовод. Данас је мрежом мобилне телефоније ово подручје покривено а скоро свако домаћинство има телефонски прикључак.

На територији свог атара, Купиново има неколико термалних извора који су настали бушењима у потрази за нафтом. Један такав артешки бунар налази се у оквиру спомен чесме палим борцима током Другог светског рата а који је смештен на раскрсници пута Пећинци – Прогар. Температура воде овог извора креће се око 30°C, а садржи примесе сумпора и јода. Остали термални извори су затрпани а сматра се да температура њихове воде достиже и 75°C.

У саобраћајном погледу, Купиново је добро повезано са Београдом и Пећинцима асфалтним путевима. Саобраћај између две обале Саве се одвија посредством скеле која повезује насеља Купиново и Скела.

У периоду од 1991. до 2002. године неједнаком брзином расте број активних лица и лица са личним приходима. Структура лица са личним приходима се далеко брже увећава што је последица негативног

природног прираштаја (-6,3%). Такође, у посматраном периоду, број активних лица који се искључиво баве пољопривредном производњом опао је као последица деаграризације проузрокована утицајем оближњег индустријског центра, Београда.

Активно становништво Купинова

Активно становништво	1991.		2002.	
	број	%	број	%
пољопривредно	388	52,3	271	43,9
непољопривредно	354	47,7	346	56,1
активно	809	40,3	848	41,0
лица са личним приходима	213	10,6	342	17,0
издржавано	925	49,1	856	42,0
укупно	1947	100	2036	100

Највећи део купиновачког атара (57%) се налази под шумским земљиштем. Оранице и баште заузимају само 19% и на њима се углавном сеју кукуруз, пшеница и луцерка. Прехрамбена сигурност износи 0,7 ха ораничних површина по глави становника. Ако се узме у обзир да, при достигнутом степену развоја пољопривредне производње, доња граница прехрамбене сигурности износи 0,2 ха ораничних површина по глави становника, Купиново би могло исхранити три пута више становника него што има. Југозападни део атара захвата специјални резерват природе „Обедска бара”, те зато Купиново има најмње ораничних површина по глави становника у општини. Шумским комплексима општине Пећинци управља јавно предузеће „Србијашуме” а чије је истурено одељене лоцирано у Купинову. Због бујне флоре на територији Купинова се налазе више од половине општинских кошница пчела.

Данас, Купиново представља демографски, културноисторијски и туристички центар јужног дела општине и у његовој функционалној сфери се налазе села Обреж и Ашања. Према просторном плану, његов туристички развој је компатибилан са индустријским развојем општине. У којој мери ће се развити његова спортско-рекреативна, културно-историјска и туристичка функција зависи од домишљатости мештана, јер природне и историјске потенцијале има у довољној мери. Тренутно, нажалост, ове функције се тек називају, али то је показатељ да је Купиново на добром путу социоекономског развоја.

Мр Александар Крајић